

ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА ПРАВОСУДДЯ¹

С. ПАШИН
*кандидат юридичних наук,
федеральний суддя у відставці,
професор кафедри судової влади
та організації правосуддя
(Національний дослідницький університет
«Вища школа економіки», Москва, Росія),
заслужений юрист РФ*

Юридична наука, що розвивається на пострадянському просторі, традиційно розглядає діяльність суду як правозастосовчу, тобто таку, що являє собою «акт застосування норми права до конкретних правовідносин» [1, с. 10; 2, с. 8]. «...Судочинство є однією з галузей правозастосування», — зазначають В. Томін і В. Сверчков [3, с. 98]. При цьому не тільки в сучасній літературі, а й у дореволюційних творах правозастосування описується як підведення встановлених у результаті доведення фактів під абстрактну норму закону, як рішення своєрідного правового силогізму [4, с. 209]. Навіть ті автори, які пишуть про правосуддя, зводять його, в остаточному підсумку, до правозастосування, стверджуючи, ніби «у ході здійснення правосуддя робиться акцент... на правильне з'ясування змісту норм закону та інших нормативних правових актів, відбувається формування позиції суду з відповідного питання» [5, с. 45].

Проблема полягає в тому, що жодна норма не може бути застосована «відповідно до її дійсного значення», окрім фільтру, який ставить на її шляху до учасників правовідносин суддя з його волею і досвідом, установками та уявленнями про належне. Просочуючись у живе життя, норма права «забруднюється», спотворюється, а то й навмисно ігнорується. Крім того, посилення на дібрану спеціально або особливим чином витлумачену норму іноді служить правозастосувачу прикриттям при досягненні певних цілей і результатів, що не передбачалися законодавцем. Більше того, є підстави вважати, що норма сама по собі не наділена сенсом, крім того, який вкладають у неї судді та інші особи, яких прийнято називати «правозастосувачами». Щодо цього є виправданим відоме прислів'я американських юристів: «Право — це те, що говорять про нього судді».

Такі висновки впливають, зокрема, із проведених автором досліджень.

Протягом 2008–2014 рр. автор пропонував юристам, серед яких було 24 судді, 19 адвокатів, 78 аспірантів і магістрантів (всього 121 чоловік), таке завдання. На картках були виписані норми кримінально-процесуального зако-

¹ У статті розвинуті деякі ідеї моєї доповіді «Проблеми функціонування суду присяжних на пострадянському просторі» на засіданні Харківського юридичного товариства 16 квітня 2014 р. Висловлюю вдячність учасникам дискусії за цінні коментарі. Переклад з російської О. Перестюка.

нодавства. Випробовувані, розподілені на групи по 4–5 чоловік, на першому етапі експерименту не повинні були знайти, як звикли вчиняти, єдине правильне значення норми, а мали запропонувати максимально можливу кількість тлумачень цих положень закону. У всіх випадках юристи примудрилися виявити в нормі не менш як три змісти.

Наприклад, одна з карток виглядала так:

«На якій стадії кримінального судочинства і за яких умов може бути допущений як захисник представник правозахисної організації? Запропонуйте максимально можливу кількість тлумачень цієї норми».

«Як захисники допускаються адвокати. За рішенням або постановою суду як захисник можуть бути допущені разом з адвокатом один із близьких родичів обвинуваченого або інша особа, щодо допуску якої клопоче обвинувачений» (ч. 2 ст. 49 КПК Російської Федерації).

Після обговорення випробовувані зупинилися зазвичай на таких варіантах інтерпретації:

1) правозахисник може виступати в ролі захисника тільки в суді, разом з адвокатом, утім не на досудових стадіях процесу;

2) правозахисник може виступати в ролі захисника і на досудових стадіях процесу, поряд з адвокатом, при здійсненні суддею акта судового контролю (вирішення питання про запобіжний захід; розгляд скарг на акти слідчого, дізнавача, прокурора);

3) правозахисник може виступати в ролі захисника протягом усіх досудових стадій процесу, якщо слідчий (дізнавач) відмовить обвинуваченому в допущенні цієї особи як захисника, але суддя, розглянувши скаргу обвинуваченого, все ж таки винесе постанову про допуск цього захисника;

4) правозахисник може виступати в ролі захисника протягом усіх досудових стадій процесу і слідчий (дізнавач) зобов'язаний за клопотанням обвинуваченого допустити його до участі в розслідуванні, оскільки Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод визнає за обвинуваченим право «захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника» (підп. «с» п. 3 ст. 6 Конвенції).

Як бачимо, усі ці тлумачення відповідають буквальному змісту обговорюваного тексту закону (окрім четвертого), і серед них немає абсолютно правильного.

На другому етапі експерименту випробовувані мали зупинитися на одній із декількох знайдених інтерпретацій, діючи за межами групи, особисто від себе. Стосовно цього завдання 19 (79,2 %) суддів підтримали, відповідно до прийнятої судової практики, перше тлумачення; проте двоє суддів висловилися на користь другої відповіді; троє суддів схилилися до четвертого варіанта тлумачення. Навпаки, серед учнівської молоді більшість (47 чоловік, тобто 60,3 %) заявили, що підтримують четверту, найбільш радикальну, інтерпретацію норми КПК Російської Федерації. Виходить, що випробувачі на цьому етапі експерименту приписали законодавцю зміст сформульованих ним норм, виходячи з власних уявлень і настанов.

Мабуть, це дослідження з очевидністю демонструє відмінність між правозастосуванням і правосуддям. Правозастосування — це абстракція, за змістом якої діяльність судді зводиться до нехитрого алгоритму, а сам він вихолощується до стану механізму, передбаченого законом. Правосуддя — це розумова робо-

та людини, з усіма її перевагами і недоліками, над життєвою ситуацією, що потребує критичного сприйняття права і яка припускає не тільки відкриття сенсу, колишнього закладеного в норму, а й наділення її змістом, переосмислення. У критичних випадках видається доречним також звернення до цінностей і правил, що не зафіксовані в державному законі, наприклад правовим звичаям місцевого співтовариства.

Побічним ефектом правосуддя, від якого з політичних мотивів або міркувань соціальної (відомчої) стабільності вимагають точного правозастосування, виступає невідповідність мотивувань, що наводяться у вироках та інших судових актах, справжнім спонукальним причинам прийнятих рішень. Обґрунтування судового рішення «для себе» і мотивування для зовнішнього адресата істотно відрізняються. Крім того, одиничне рішення, щоб досягти властивостей правосудності, іноді ухиляється від руху по загальній стовповій дорозі, а тому піддається сумніву і одноманітність правозастосування, неможливе при здійсненні правосуддя у конкретних унікальних справах, нехай і схожих за низкою ознак. Звичайно, судді, внутрішнє переконання якого дійсно поважається (а право на нього визнається за суддею і в ч. 1 ст. 94 КПК України, і в ч. 1 ст. 17 КПК Росії), доводиться брати на себе всю повноту відповідальності і постійно контролювати себе (рефлексія), щоб не допустити свавілля. Утім судочинство — не єдина потенційно небезпечна соціальна практика.

Гадаємо, вказане дає ключ до розгляду під іншим кутом і новою оцінкою проблем, що виявляються в судовій діяльності та несиметрично висвітлюються у працях науковців.

Судові реформи на пострадянському просторі стануть успішними тільки за умови перевірки усталених концепцій, співвіднесення і ув'язки у формах судової діяльності професійної юридичної і альтернативної (народної) правосвідомості. Особливо наочно специфіка правових поглядів населення проявляється в суді за участю присяжних засідателів, який у Росії втілений у класичній формі, відомій Статуту кримінального судочинства 1864 р.

У науковому співтоваристві і серед практикуючих юристів Росії, а також багатьох інших країн СНД широко поширені роздуми про істину в судочинстві, про необхідність однакового застосування закону, про ресурсне забезпечення судів та їх працівників. Ці питання, однак, зовсім не цікавлять представників громадянського суспільства і взагалі людей, для блага яких, по ідеї, засновані органи судової влади.

Так, Уряд Російської Федерації розпорядженням від 20 вересня 2012 р. № 1735-р затвердив Концепцію федеральної цільової програми «Розвиток судової системи Росії на 2013–2020 роки». Укладачі Концепції були змушені визнати, що, згідно з опитуваннями громадської думки, лише 27 відсотків громадян Росії довіряють органам правосуддя, при цьому 38 відсотків органам правосуддя не довіряють [6]. Респонденти розчаровані сучасним вітчизняним правосуддям зовсім не тому, що в результаті процесів встановлюється лише відносна, а не абсолютна істина, і навіть не через те, що судова практика в Липецьку дещо відрізняється від правозастосування в республіках Північного Кавказу. Громадяни не знаходять у судах справедливості і не вірять у здатність служителів Феміди відновити їхні порушені права з належною ефективністю. По суті, мова йде про парадоксальний і нестерпний дефіцит правди у правосудді.

В умовах судової реформи, коли оголилася неузгодженість підходів професійних юристів, з одного боку, і широких верств населення, — з другого, до стану судової системи та правосуддя, доцільно внести ясність у питання про істину і правду в суді.

Радянська юридична доктрина вимагає від суддів встановлення істини у кримінальних справах [7, с. 27; 8, с. 64–65; 9, с. 37; 10, с. 40; 11, с. 238; 12, с. 31–32; 13, с. 65–69, 74; 14, с. 47]. Зрозуміло, що перенесення філософських конструкцій абсолютної і відносної істини у сферу судочинства являє собою вульгаризацію в теоретичному сенсі і химеру (тобто поєднання непоєднуваного) в сенсі практичному, навіть якщо для понять, розроблених ще монахами-картезіанцями, вигадують найменування на кшталт «матеріальної» істини. Очевидно також, що в розпорядженні судів різних інстанцій є можливість перевірити доведеність обвинувальної тези (наприклад, «А. убив Б., щоб заволодіти його гаманцем із грошима»), але немає засобів, щоб встановити його істинність. Фактично розмови про істину використовуються відомствами для відновлення інквізиційних порядків і інститутів: покладання на суд обов'язку заповнювати прогалини попереднього розслідування; відновлення практики повернення кримінальних справ для додаткового дізнання або слідства.

Наукове завдання полягає у вивченні реальних судових практик, що процвітають під прикриттям умоглядних міркувань про істину. Автор до цього моменту вивчив 398 вироків федеральних судів різних рівнів. Це дослідження дає підстави стверджувати, що в «актах правосуддя» не виявляється абсолютна або відносна істина; швидше, йдеться про штучне конструювання правдоподібних мотивувань, а іноді й про явні логічні пересмикування, що межують із фальсифікаціями. Дослідження дозволяє виділити деякі повторювальні схеми, що використовуються суддями при винесенні вироків.

Так, досить типовим є приписування мотивів. Зміна підсудним показань трактується як «бажання ухилитися від відповідальності», сприятливі для нього показання свідків пояснюються прагненням родичів або просто знайомих вигородити близьку людину. Натомість твердженням представників влади надається, по суті, значення доказів, що мають заздалегідь встановлену силу і високу імовірність, оскільки працівники міліції (поліції) — це начебто «не зацікавлені в результаті справи особи».

Інший прийом — згущення фарб, перебільшення, приписування обвинувальним доказам значення, якого вони не мають. Наприклад, у вирокі Забайкальського крайового суду від 7 вересня 2009 р. у справі про вбивство двох осіб та підпал (підсудні Є. і Ф.) помилково стверджується, ніби «висновки суду об'єктивно підтверджуються даними про наявність потожирової речовини підсудних... на дроті-зашморгу з трупа Щ.» (с. 20 вироку). Однак такого висновку експерти ніколи не давали. Експерт лише повідомила, що зразки поту, вилучені з кінців дроту-зашморгу, «були повністю витрачені при дослідженні, проте походження потожирової речовини і від підсудного Є., і від підсудного Ф. не виключається».

Майже завжди суди викладають докази «загальним списком», не зазначаючи, що ж конкретно доводять ті чи інші свідчення і протоколи; питання про подію злочину і його шкідливі наслідки не відділяється від питання про винуватість конкретного підсудного. Про такі хитрощі одного разу зауважив Європейський суд з прав людини в постанові від 13 липня 2006 р. у справі *Понов*

проти Росії. На обґрунтування винуватості Попова у вчиненні приписаного йому вбивства Преображенський районний суд м. Москви, слідуючи звичайній у нас методиці, навів у вирокі перелік доказів. Частина з цих доказів (протокол огляду місця події та трупа) підтверджували факт смерті, але «національний суд не надав жодних пояснень, яким чином ці матеріали вказують на вину заявника»; інша частина наведених районним судом доказів взагалі не стосувалася справи [15, с. 161]. Небажання розмежовувати, з одного боку, докази винуватості конкретної особи і з другого — матеріали, що свідчать про подію злочину, веде до засудження обвинувачуваних на підставі припущень під прикриттям враження від широкої сукупності наявних у справі паперів.

Склалася технологія роботи суддів: копіювання у вирокі, аж до граматичних помилок, текстів обвинувальних висновків [16].

Окреме місце серед результатів дослідження займають явні пересмикування і софізми, які використовуються у вирокі для обґрунтування винуватості підсудних. Наприклад, у вирокі Хабаровського крайового суду від 25 липня 2008 р. у справі про організоване злочинне товариство, що збувало наркотики, зазначається: «Доводи сторони захисту про відсутність доказів прийняття підсудних у члени злочинного співтовариства, давання ними клятви вірності злочинній організації, відомостей про відвідування ними зустрічей спілників не тільки не спростовують пред'явлене їм обвинувачення, а навпаки, підсилюють його. Оскільки зазначені обставини свідчать про конспіративність діяльності цієї неформальної організації, члени якої всіляко уникали документування їх злочинної діяльності». Таким чином, відвідування злочинних зустрічей і принесення клятви босам злочинної організації, як і утримання від таких дій, на думку суду, однаково доводять належність підсудних до злочинного товариства.

Усі вивчені вирокі перевірялися вищими інстанціями (у тому числі, Верховним Судом Російської Федерації) і набрали законної сили. Тому можна стверджувати, що мова йде не про ексцеси, а про практики, які отримали схвалення всередині судової системи Росії. Такі протиправні практики поширені, санкціоновані й воістину одноманітні в різних регіонах держави. Але чи можемо ми вітати таку «істину» і таке одноманіття?

Народ наш споконвіку вимагає правди, а не сурогатів у вигляді «матеріальної істини» і вибіркової справедливості. З цієї жаги тисячоліття тому виникла «Руська Правда» Ярослава Мудрого (саме «Правда», а не «*lex*» і не «*law*», тобто «закон»). У «Бесідах про закони» М. Сперанський писав: «Будь-яке право ... постільки є право, поскільки воно ґрунтується на правді. Там, де скінчиться правда і де почнеться неправда, скінчиться право...» [17, с. 408].

Православній людині непотрібно пояснювати, у чому полягає правда. За справедливим твердженням В. Сорокіна, «поняття правди означає особливий духовний стан, в якому збігаються об'єктивна, дана Богом, істина і внутрішня совість людини. Слово “правда” передбачає чесність, справедливість та совісність людини, неможливі в поняттях Святої Русі без православної віри в Бога» [18, с. 142]. По суті, наша правда невіддільна від традиційної моральності народу.

Визначення правди для цілей нинішньої юридичної науки, в контексті процесуальної теорії може звучати так: «Правда — це чуйність людини до певної системи духовних цінностей, співпричетність до цих цінностей». Совість є механізмом спонукання людини до правди. При цьому людина може грішити і безчинствувати, але її душа все одно відчуває правду. До речі, саме тому юристи не

звільняють від відповідальності людей, які не знають закону: усередині нас є механізм, що дозволяє відокремлювати зло від добра, правду від кривди. Апостол Павло писав, що язичники, які не мають писаного закону, все одно прихильні до правди, «бо коли язичники, що не мають закону, природно чинять законне, то, не маючи Закону, вони самі собі закон: вони демонструють, що справа закону в них написана в серцях, про що свідчать їхні думки, що засуджують, або виправдовують одна одну» [19]. Тут совість постає як своєрідна «техніка себе», яка полягає в рефлексії, внутрішньому духовному осудженні людини.

Голос правди зрозумілий навіть злодію. Так, у 1911 р. вбивця і розбійник Василь Білоусов біля шибениці виголосив солдатам таку промову: «Браття! Ось політики говорять, що вішати людей не можна, що уряд не має на це жодного повного права, що людина не собака і таке інше. Брешуть вони, хлопці! Така людина, як я, гірше собаки! І якщо не повісити мене, то багато ще невинної крові проллється! Слухайте своє керівництво, воно краще знає!» Потім засуджений злочинець відсторонив ката зі словами: «Не брудни рук», сам став на табуретку, затагнув у себе на шиї петлю і зістрибнув. Солдати розплакалися [20, с. 151–153].

У цій історії цікавий також вибір між правдою уряду («керівництва») і правдою опозиції («політиків»).

Правда окреслює духовні межі людини. Правда може бути не тільки особистою, а й колективною, сповідуватися прошарком і цілим народом. Хорошим прикладом правди соціального прошарку є ставлення нобілітету до дуелей, які заборонялися державою. Так, сентенція Комісії військового суду від 19 лютого 1837 р., заснованої для розгляду справи про дуель між Ж. Геккерном (Дантесом) і О. Пушкіним, свідчила: «...Поручика Геккерна... повісити, такому ж покаранню підлягав би і підсудний камергер Пушкін, але оскільки він вже помер, то суд над ним у зв'язку зі смертю припинити...» [21, с. 195]. Однак було очевидно, що Микола I, будучи не тільки самодержцем, а й першим дворянином Росії, ніколи такого законного, але жорстокого вироку не конфірмає. Жорж Дантес був позбавлений чину і висланий із країни під конвоєм жандарма.

Образно кажучи, правда, правосуддя — це те, що жевріє в нашій душі, зігриває і живить її. Істина ж нагадує дистильовану воду: вона чиста, але несмачна. Акт правозастосування, на відміну від правосуддя, часто залишає відчуття незадоволеності у представників народу, що його спостерігали, викликає у недосвідчених у юриспруденції людей подив.

Правда — зовсім не еквівалент справедливості, хоча може зводитися до неї у внутрішньому світі деяких носіїв (душі людини, душі нації).

Справедливість характеризує співвідношення ролі окремих осіб та розподілу добра і зла, благ і страждань між ними, що сприймається як належне. У праві справедливість, поряд з її аспектом урівноваження, властивим процесу і узаконенням цивільного обороту, виявляється також у розподільчій іпостасі: як відплата, яку прагнуть забезпечити творці матеріального кримінального закону.

Якщо людська справедливість виявляється у правосудді у справах про злочини і проступки, головним чином, у формі відплати злом за зло, то потойбічна справедливість, на яку відгукується душа, заснована на засадах любові. Преподобний Ісаак Сирін говорив, що Бога не варто називати «справедливим», бо він судить нас не за законами справедливості, а за законами милосердя.

дя [22, с. 120]. Якби Господь судив людину по справедливості, нам всім не минути б нового Всесвітнього потопу або дощу з вогню і сірки.

Якщо прихильники ісламу іменують його релігією справедливості, то православні люди сповідують любов. Ця корінна властивість нашої віри, нехай неусвідомлювана нами у всій повноті, підсвідомо визначає зміст сьогоднішньої нашої правди. У сфері правосуддя вектор нашої правди задається новозавітною притчею про Христа і блудницю. Принижені і ображені мають бути підняті з бруду, гнані — отримати притулок, заковані — звільнені. Суддя зобов'язаний бачити в підсудному не просто людину, але свого брата і навіть самого себе в горі й засліпленні. Держава повинна в кожному процесі ще довести своє право судити і карати підданого. Якщо ж його слуги катували людину і підробляли докази, — народ прощає злодія, присяжні засідателі схильні виправдати злочинця або виявити до нього поблажливість.

Нашому народу далека концепція невідворотності строгої, але справедливої відплати, що втілилася в саксонському вченому судді Бенедикті Карпцове (1595–1666). «...Коли формальний закон торжествує, коли з'являється покараний злочинець, то до концепту “закон” приєднується у свідомості нашого народу не відчуття торжества справедливості, а відчуття нещастя покараного. “Засуджений — нещасний” — ось коротке формулювання цього поняття. Це висловив Ф. Достоєвський у “Щоденнику письменника за 1873 р.”: “Ні, народ не заперечує злочини і знає, що злочинець винен. Народ знає тільки, що і сам він винен разом із кожним злочинцем”. Уявлення це глибоко... народне», — відзначає В. Сорокін [18, с. 138].

Варто навести як приклад такого підходу вердикт колегії присяжних засідателів по кримінальній справі Я., яка слухалась Томським обласним судом у 2004 р. Присяжні засідателі виправдали підсудну, яка плеснула бензином у чоловіка, який бив її, і кинула в нього сірник. Ревнивець знущався над жінкою протягом 11 років їх нещасливого шлюбу. Один із присяжних засідателів по цій справі сказав автору цієї статті в довірчій бесіді: «Ми дивувалися, що вона не зробила цього раніше». Присяжні засідателі, відповідаючи на друге основне запитання, поставлене перед ними головуючою суддею, знайшли недоведеним, що смерть потерпілому заподіяла підсудна. Цілком очевидно, що цим вердиктом ігнорувалася істина, та й справедливість у ньому не проявилася (зрештою, синець під оком не рівноцінний болісній смерті від опіків). Утім проявилася народна правда, подобається вона нам чи ні. Виправдувальний вирок був залишений касаційною інстанцією без змін.

Осмислюючи цей вердикт, не можна водночас не відзначити, що він явно спростовує, нехай і на конкретному прикладі, алгоритмічний опис акта правозастосування. По-перше, тут встановленим у результаті судового розгляду фактам надана інтерпретація відповідно до права, яке виявили і підтримали присяжні засідателі, причому явно всупереч кримінальному закону про покарання за вбивство, зміст якого їм роз'яснював суддя в напутньому слові. По суті, вони визнали право жертви домашнього насильства на смертельний вирок мучителю. По-друге, щоб реалізувати веління цього зрозумілого присяжним засідателям права, вони своїм вердиктом змінили встановлені факти, зумовивши підставу постанови виправдувального вироку. Пов'язаний формулюванням вердикту колегії присяжних засідателів, суддя виніс його, зважаючи на непричетність підсудної Я. до чоловіковбивства. Присяжні засідателі, таким чином, на

заключному етапі своєї роботи йшли не від доведених фактів до такого, що належить застосовувати, права, а навпаки, визнане ними право змусило сконструювати факти всупереч наявним доказам. Правосуддя здійснилося.

Деякі правові позиції, відтворювані представниками народу по всій Росії, не відповідають звичаям казенних суддів, але узгоджуються з думкою освіченого страсбурзького правосуддя, вченням про природні права людини, включаючи право на свободу від катувань та жорстокого поводження. Раніше вже йшлося про те, що присяжні засідателі заперечують право держави судити і карати людей, яких його «правоохоронці» катували, над якими глумилися. Тому Верховний Суд Російської Федерації був змушений заборонити дослідження заяв підсудних про застосовані до них тортури за участю присяжних засідателів. Інша річ — Європейський суд з прав людини. У його рішенні від 30 липня 2009 р у справі *Гладишев проти Російської Федерації* записано: «Особливу увагу слід приділяти при використанні в кримінальній справі доказів, отриманих унаслідок заходів, визнаних такими, що порушують статтю 3 Конвенції, навіть якщо прийняття таких доказів не мало вирішального значення при винесенні обвинувального вироку. Використання доказів, отриманих усупереч статті 3 Конвенції, викликає серйозні питання з точки зору справедливості судового розгляду».

На жаль, правда казенних судів у Росії обумовлюється, з одного боку, відомчим інтересом, а з другого — прив'язкою до держави і віддаленістю від народу. Для професійних суддів сучасної Росії «відправлення правосуддя є особливим видом здійснення державної влади» [23], і законодавець, якому зобов'язаний підкорятися суд, «реалізує політичну волю держави» [24]. Така юридична позиція близька за духом до невивітряних до цієї пори постулатів А. Вишинського: «Закон формулює свої вимоги відповідно до інтересів і виражає ці інтереси правосвідомістю панівних класів. Судова практика повинна повністю відповідати цим вимогам» [25, с. 12]. Не можна також погодитися з позицією членів Конституційного Суду Російської Федерації, ніби правосуддя здатні відправляти лише державні суди [26].

Казенні суди, фактично, виступають знаряддям підтримання порядку, бажаного для правлячого режиму. На жаль, подібні устремління були властиві нашому суду здавна. Так, до цих пір є актуальними слова екатерининського сенатора І. Лопухіна: «Як дивно бачити, коли люди напружують усі свої сили, щоб знайти винного лише задля того, щоб його покарати; і за відсутності безумовної впевненості в його вині, поспішають засудити його, і се часто з удаваного правосуддя і старання до збереження порядку... Звичай також покладатися на мистецтво поліції, яка майже завжди будує свою фортуна на занепокоєнні мешканців, замість того, щоб їй зберігати їхній спокій» [27, с. 7, 27].

Розвиток правосуддя лише до певної міри обумовлено накачуванням у судову систему бюджетних коштів і не залежить від підтримки одноманітності судової практики методами диктату і дисциплінарного переслідування суддів. Судам потрібно виробити і затвердити власну правду, що відповідає духу і запитам нашого народу. Зовсім не випадково 19 березня 1856 р., вступивши на прабатьківський престол, Олександр II проголосив: «Так, правда і милість царюють у судах». Не правозастосування з його одноманітністю — але, правда і милість.

Таким чином, необхідно зробити висновок про докорінну відмінність правозастосування від правосуддя. Суд виступає майданчиком, де стикаються різні

правди, які породжують у живому житті різні норми поведінки, що визнаються або відкидаються державою, з одного боку, і громадянським суспільством (його окремими інститутами, стратами) — з другого. Правосуддя виявляється, зокрема, в усвідомленій перевазі тієї чи іншої правди з подальшим вибором або навіть пристосуванням до неї норм права, що застосовуються при мотивуванні рішення. За умов демократичної судової реформи доцільно прагнути того, щоб судові вирокі висловлювали не лише задум законодавця і потреби влади, а й відповідали народній правді.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Грошевой Ю. М.* Правовые свойства приговора — акта социалистического правосудия / Ю. М. Грошевой. — Харьков, 1978. — 60 с.
2. *Чайковская М. А.* Свойства приговора : монография / М. А. Чайковская. — М. : Проспект, 2013. — 176 с.
3. *Уголовный процесс. Проблемные лекции* / под ред. В. Т. Томина, И. А. Зинченко. — М. : Юрайт, 2013. — 799 с.
4. *Гольмстен А. Х.* Учебник русского гражданского судопроизводства / А. Х. Гольмстен. — СПб., 1885. — 334 с.
5. *Правосудие в современном мире* : монография / под ред. В. М. Лебедева, Т. Я. Хабриевой. — М. : Наука : ИНФРА-М, 2012. — 704 с.
6. *Концепция* федеральной целевой программы «Развитие судебной системы России» на 2013–2020 годы», утв. распоряжением Правительства Российской Федерации от 20 сентября 2012 г. № 1735-р // Собрание законодательства РФ. — 2012. — № 40. — Ст. 5474.
7. *Вышинский А. Я.* Теория судебных доказательств в советском праве / А. Я. Вышинский. — Изд 3-е, доп. — М. : Госюриздат, 1950. — 308 с.
8. *Горский Г. Ф.* Проблемы доказательств в советском уголовном процессе / Г. Ф. Горский, Л. Д. Кокорев, П. С. Элькин. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1978. — 303 с.
9. *Грошевой Ю. М.* Сущность судебных решений в советском уголовном процессе / Ю. М. Грошевой. — Харьков : Вища школа, 1979. — 144 с.
10. *Демократические основы советского социалистического правосудия* / под ред. М. С. Строговича. — М. : Наука, 1965. — 392 с.
11. *Конституционные основы правосудия в СССР* / А. М. Ларин, А. А. Мельников, И. Л. Петрухин и др. ; под ред. В. М. Савицкого. — М. : Наука, 1981. — 360 с.
12. *Пашкевич П. Ф.* Объективная истина в уголовном судопроизводстве / П. Ф. Пашкевич. — М. : Госюриздат, 1961. — 171 с.
13. *Строгович М. С.* Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе / М. С. Строгович. — М. : Изд-во АН СССР, 1955. — 384 с.
14. *Теория доказательств в советском уголовном процессе* / под ред. Н. В. Жогина. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Юрид. лит., 1973. — 736 с.
15. *Российские дела в Европейском суде по правам человека: опыт первых десяти лет. Обзор.* — М. : Нов. юстиция, 2008. — 368 с.
16. *Соковнин А.* Вы вообще читаете свои приговоры? / А. Соковнин // Коммерсант. — 2008. — 12 февр. — С. 3.
17. *О законах.* Беседы графа М. М. Сперанского с Его Императорским Высочеством Государем Наследником цесаревичем великим князем Александром Николаевичем с 12 октября 1835 по 10 апреля 1837 года // Сборник Императорского русского исторического общества. — Т. 30. — СПб., 1881. — С. 325–491.
18. *Сорокин В. В.* Понятие и сущность права в духовной культуре России / В. В. Сорокин. — М. : Юрлитинформ, 2007. — 456 с.
19. Рим. 2, 14 — 16.

20. *Лаврин А. П.* Знаменитые убийцы и жертвы / А. П. Лаврин. — М. : Эксмо : ЭНАС, 2011. — 288 с.
21. *Дуэль* Пушкина с Дантесом-Геккерном. — М. : Белый город, 2012. — 272 с.
22. *Сирин И.* Избранное : в 4 т. / И. Сирин. — М., 1994. — Т. 4. — 368 с.
23. *Постановление* Конституционного Суда Российской Федерации от 25 января 2001 г. № 1-П по делу о проверке конституционности положения пункта 2 статьи 1070 Гражданского кодекса Российской Федерации в связи с жалобами граждан И. В. Богданова, А. Б. Зернова, С. И. Кальянова и Н. В. Труханова // Собрание законодательства РФ. — 2001. — № 7. — Ст. 700.
24. *Определение* Конституционного Суда Российской Федерации от 18 июня 2004 г. № 261-О об отказе в принятии к рассмотрению жалобы гражданина Фирсанова Алексея Николаевича на нарушение его конституционных прав Декретом Президиума ВЦИК от 20 августа 1918 года «Об отмене права частной собственности на недвижимость в городах» // СПС «КонсультантПлюс».
25. *Вышинский А. Я.* Теория судебных доказательств в советском праве / А. Я. Вышинский. — Изд. 3-е, доп. — М. : Госюриздат, 1950. — 308 с.
26. *Постановление* Конституционного Суда Российской Федерации от 26 мая 2011 г. № 10-П // Вестн. Конституц. Суда РФ. — 2011. — № 4.
27. *Записки* сенатора И. В. Лопухина. Репринтное воспроизведение. — М. : Наука, 1990. — 212 с.

Пашин С. А. Правонастановлення та правосуддя

Анотація. Стаття присвячена проблемам правонастановлення та правосуддя. Автор наводить результати власних досліджень професійної юридичної свідомості та матеріалів судової практики. На основі отриманих даних демонструються неправові засоби, до яких вдаються судді для мотивування обвинувальних вироків. У статті аналізується поняття правди при відправленні правосуддя. Автор на конкретних прикладах відзначає докорінні відмінності між професійною юридичною і народною правосвідомістю.

Ключові слова: істина, правда, правонастановлення, правосуддя, присяжні засідателі, реформа, совість, справедливість, суд.

Пашин С. А. Правоприменение и правосудие

Аннотация. Статья посвящена проблемам правоприменения и правосудия. Автор приводит результаты собственных исследований профессионального юридического сознания и материалов судебной практики. На основании полученных данных демонстрируются неправовые способы, к которым прибегают судьи для мотивировки обвинительных приговоров. В статье анализируется понятие правды при отправлении правосудия. Автор на конкретных примерах обозначает коренные различия между профессиональным юридическим и народным правосознанием.

Ключевые слова: истина, правда, правоприменение, правосудие, присяжные заседатели, реформа, совесть, справедливость, суд.

Pashin S. Law Applying and Justice

Summary. The article is devoted to problems of law enforcement and justice. The author cites the results of his researches of professional legal consciousness and legal practice. On the basis of the obtained facts the author demonstrates nonlegal methods used by the judges for the motivation of convictions. The concept of truth in the administration of justice is analyzed in the article. The author with specific examples indicates fundamental differences between the legal professional and the people's sense of justice.

Key words: verity, truth, law applying, justice, jury, reform, conscience, court.